

Recenzja:

Aldegonde Brenninkmeijer-Werhahn,
Klaus Demmer (red.),
Das Herz spricht zum Herzen.
Reflexionen über die Ehe,
Herder Verlag, Freiburg 2012, ss. 240.

Niezwykle aktualne jest dziś pytanie, czy związek małżeński, zawierany raz na całe życie, ma jeszcze sens? Z tą niełatwą kwestią próbuje się zmierzyć 24 autorów publikacji zatytułowanej „Serce mówi do serca. Refleksje o małżeństwie” Główną pomysłodawczynią oraz redaktorką niniejszej książki zbiorowej jest Aldegonde Brenninkmeijer-Werhahn, będąca założycielką oraz dyrektorką Międzynarodowej Akademii Duchowości Małżeńskiej INTAMS (*International Academy for Marital Spirituality*), która istnieje od 1989 r. w Brukseli. Współredaktorem tej publikacji jest zaś niedawno zmarły, znany teolog moralista niemiecki Klaus Demmer, emerytowany profesor Papieskiego Uniwersytetu Gregoriańskiego w Rzymie.

Książka ta ma za zadanie przede wszystkim ukazać szerszemu gremium efekty wspólnej, ponad 20-letniej pracy w ramach Międzynarodowej Akademii Duchowości Małżeńskiej (INTAMS), którą podjęli znani specjaliści (zarówno świeccy, jak i duchowni) z zakresu problematyki małżeństwa. Warto nadmienić, iż specjaliści ci, będący też autorami artykułów tworzących recenzowaną publikację, podejmują refleksję na temat małżeństwa nie tylko z punktu widzenia dyscypliny, którą się profesjonalnie zajmują (a więc teologii, antropologii, psychologii czy socjologii), lecz ubogacają również treść swych wywodów, sięgając do osobistych doświadczeń życiowych. Dzięki temu zostają pokazane zarówno wielka wartość, jak i trudności związane z całościową wspólnotą męża i żony, co szczególnie dla młodego pokolenia może okazać się cennym wprowadzeniem w życie małżeńskie, przekazywanym niejako „z serca” (starszych, bardziej doświadczonych) „do serca” (młodych, stojących u progu małżeństwa).

Autorem artykułu wprowadzającego w analizowaną problematykę, zatytułowanego „Małżeństwo sakramentalne – świadectwo wiary w świeckim świecie” (s. 19–26), jest wspomniany już współredaktor recenzowanej publikacji Klaus

Demmer. Akcentuje on tutaj znaczenie i głębię sakramentu małżeństwa, nawiązując zwłaszcza do nauczania II Soboru Watykańskiego oraz biblijnej wizji przymierza. Z tego powodu, zdaniem Demmery, sakramentalne małżeństwo jawi się jako swoiste „światło ostrzegawcze” (niem. *Leuchtfueher*) pośród mroków dzisiejszych czasów, jak również dla przeżywanej w codzienności relacji męża i żony.

Należy zauważyć, iż pod względem strukturalnym recenzowana publikacja dzieli się na cztery sekcje tematyczne, z których każda zawiera po pięć artykułów. Na początku problematyka małżeńska zostaje ukazana z perspektywy teologicznej. Belgijski kardynał, emerytowany arcybiskup Brukseli Godfried Danneels w tekście pt. „Chrześcijańska rodzina jako Kościół domowy” (s. 28–40), opierając się na tradycji judeochrześcijańskiej oraz współczesnym nauczaniu Kościoła, zwraca szczególną uwagę na tzw. liturgię domową (niem. *Hausliturgie*), o której się dziś często zapomina. Stanowi ona zaś istotny przejaw rodziny rozumianej jako Kościół domowy, w którym mówi się dzieciom o Bogu, czyta się Biblię, jest miejsce dla obrazów i symboli religijnych, jest w końcu wspólny stół, dziękczynienie, przebaczenie czy diakonia.

Tytuł kolejnego artykułu wchodzącego w skład teologicznej sekcji recenzowanej publikacji można przetłumaczyć jako „Życ małżeństwem i «czynić» Tróję Świętą” (s. 41–51). Autorem tego tekstu jest znany niemiecki teolog dogmatyczny Gisbert Greshake, który opisuje małżeńską wspólnotę jako wzorowaną na Trójcy Przenajświętszej komunię, „przestrzeń trynitarną” (niem. *trinitarischer Raum*). Polega ona przede wszystkim na wymianie, swoistym „rytmie miłości”, czyli dawaniu, otrzymywaniu oraz dawaniu z powrotem, poprzez co różniący się pod wieloma względami małżonkowie mogą stać się jednością.

W trzecim teologicznym tekście, zatytułowanym „Partnera tak kochać, jak Bóg Boga kocha” (s. 52–58), anglikański teolog Adrian Thatcher rozwija jeszcze rozważania wspomnianego wyżej Greshake’go, dodając do miłosnej więzi Trój-jedynego Boga także aspekt erotyczny. W tym ujęciu trynitarna miłość pozwala doświadczyć małżonkom, co znaczy być dla siebie wzajemnie źródłem przyjemności, dawać ją oraz przyjmować, włączając w to także perspektywę trzeciej osoby, czyli dziecka.

Następny artykuł pt. „Powaga małżeństwa” (s. 59–66), którego autorem jest Thomas Knieps-Port le Roi, kierownik związanej z INTAMS Katedry Studiów nad Rodziną i Duchowością na Katolickim Uniwersytecie w Leuven, dotyczy zagadnienia wierności małżeńskiej aż do śmierci. To właśnie jest ów horyzont, z którego małżeństwo czerpie swą powagę i godność, zdolną przekraczać wszelkie ludzkie ograniczenia.

Ostatni z tekstów poświęconych teologicznemu ujęciu małżeństwa nosi tytuł „Miłość i cierpliwość – sakramentalne fragmenty” (s. 67–77). Jego autor, hollen-

derski teolog dogmatyk Herwi Rikhof, dokonuje tu refleksji nad sakramentalnością małżeństwa, nawiązując do jednej ze współczesnych angielskich powieści (*On Chesil Beach*). Według niego, właśnie miłość oraz cierpliwość przynależą do istoty małżeństwa jako sakramentu, ponieważ pokazują, jak Bóg Ojciec, Syn Boży i Duch Święty się z nami obchodzą.

W drugiej sekcji analizowanej publikacji zamieszczone zostały artykuły z zakresu antropologii małżeństwa. W pierwszym z nich zatytułowanym „Obcy we wspólności – o chrześcijańskim małżeństwie” (s. 80–87), irlandzki teolog moralista Enda McDonagh pokazuje, jak nieraz w relacji przyjacielskiej, a nawet intymnej, ciągle utrzymuje się napięcie pomiędzy zaufaniem a obcością. Drogą do jego przezwyciężenia oraz osiągnięcia możliwie najgłębszej jedności jest małżeństwo chrześcijańskie, oparte z jednej strony na Bożej łasce, z drugiej zaś – na zdolności człowieka do przekraczania samego siebie.

Kolejny tekst z cyklu antropologicznych refleksji na temat małżeństwa, autorstwa niemieckiego teologa Ulricha Dickmanna, nosi tytuł „Ukochany pozostaje kimś innym – medytacje o erosie” (s. 88–97). Wychodząc od filozofii Emmanuela Levinasa, autor ten twierdzi, iż także w relacji z Transcendencją eros stanowi jeden z ważnych elementów, który może ubogacić duchowość małżeńską.

W następnym artykule, zatytułowanym „Małżeństwo, sakrament na drogę” (s. 98–107), pochodząca z Francji para małżeńska, Isabelle i Alain de Layre, formułuje pewne rady, które mogą służyć pomocą zwłaszcza dla osób młodych, wstępujących na tę drogę życia. Wśród wielu cennych uwag warto zwłaszcza przypomnieć, iż małżeństwo jest związkiem jednorazowym, niepowtarzalnym, dlatego miłość, przyjaźń, jak i życie seksualne trzeba tu ciągle na nowo odkrywać oraz pielęgnować.

Czwarty z kolei tekst umieszczony w tej sekcji recenzowanej publikacji stanowi artykuł pt. „Łaska bycia we dwoje – jak małżeństwo czyni nas podobnym do Boga” (s. 108–117). Jego autorem jest amerykański teolog David Dawson Vásquez, który postrzega małżeństwo jako poruszanie się pomiędzy doświadczeniem cierpienia (krzyża) a perspektywą zmartwychwstania. Tak więc nie tylko przyjemności są tu wspólnie dzielone, ale również inność współmałżonka, która winna być odkryta, znoszona oraz zaakceptowana. Małżeństwo uczy w ten sposób bycia otwartym na drugiego człowieka oraz budowania pozytywnych relacji z innymi.

Ostatni z artykułów dotyczących antropologii małżeństwa zatytułowany jest „Małżeńska miłość: płodna pod wieloma względami” (s. 118–127). Jego autorzy to włoscy małżonkowie Giulia Paola Di Nicola (socjolożka) oraz Attilio Danese (filozof). W ich ujęciu małżeńska płodność nie może być zawężona tylko do prokreacji, lecz powinna się wyrażać na wiele różnych sposobów, zależnych od kre-

atywności małżonków (m.in. w ich zażyłości, cierpieniu, życiu zawodowym, społecznym, politycznym, kulturowym, jak i religijnym).

Kolejna część analizowanej książki poświęcona jest ukazaniu dróg dojrzewania w małżeństwie. Wprowadza w tę problematykę włoski teolog moralista Carlo Rocchetta artykułem zatytułowanym „Kryzys partnerstwa: jak można leczyć związek?” (s. 130–146). Autor wymienia tu m.in. symptomy kryzysu w małżeństwie, do których należą zwłaszcza samotność (wyobcowanie), monotonia, rewanżyzm oraz duchowa pustka. Sposobem wyjścia z tych kryzysowych sytuacji jest natomiast, zdaniem Rocchety, przede wszystkim wzajemna czułość małżonków, która ma się z czasem przekształcić w „moc pokornej miłości”

Drugi tekst dotyczący sposobów osiągnięcia dojrzałości małżeńskiej, autorstwa Ilse Cornu, nosi tytuł: „Prezent dla życia” (s. 147–156). W artykule tym belgijska teolożka próbuje wyjaśnić, jak małżonkowie mogą wzajemnie respektować swą odmienną wrażliwość oraz niedoskonałość, nie tracąc jednocześnie własnej tożsamości, aby poprzez to możliwe było nowe życie. Ta droga dojrzewania związku męża i żony wiedzie zawsze, zdaniem Cornu, pomiędzy *mysterium fascinosum* a *tremendum*, stąd potrzebne są tu szczególnie takie cechy, jak: odwaga, fantazja, cierpliwość, łagodność, siła oraz zaufanie.

W następnym artykule, zatytułowanym „Małżeństwo – tajemnica w codzienności” (s. 157–166), Anette Barker z Londynu odpowiada na pytanie, jak można w powszedniości życia małżeńskiego odnaleźć tajemnicę Boga. Poza tym autorka podaje, jakie konkretne przejawy codziennych relacji męża i żony (np. ból i cierpienie, intymność) świadczą o skuteczności miłości Bożej.

Czwarty tekst zawarty w sekcji opisującej drogi dojrzewania małżonków stanowi artykuł pt. „Małżeństwo i czas” (s. 167–174), którego autorem jest belgijski seksuolog Alfons Vansteenwegen. Jego główne wnioski są następujące – para małżeńska, która nie ma dla siebie wzajemnie czasu (m.in. także odpowiedniej ilości czasu na seks), zatracą się. Czas spędzony razem przez męża i żonę nie jest bowiem luksusem, ale koniecznością, stanowi „formę dającej miłości” (niem. *Form gebender Liebe*).

W ostatnim z artykułów na temat sposobów osiągnięcia dojrzałości przez małżonków zatytułowanym „Sztuka starzenia się: nieuchronny proces starzenia przyjął wewnątrznie” (s. 175–186), główna redaktorka recenzowanej publikacji Aldegonde Brenninkmeijer-Werhahn opisuje z perspektywy swego 45-letniego stażu małżeńskiego różne fazy dojrzewania, które przechodzi również człowiek stary. Albowiem wydłużający się obecnie wiek życia oraz starzejące się w ten sposób społeczeństwo stawia przed nami wiele nowych wyzwań, które dotyczą również małżonków.

Zwieńczenie recenzowanej publikacji stanowi jej ostatnia sekcja poświęcona perspektywom i doświadczeniom biograficznym. Wpierw brytyjski psychoana-

lityk Jack Dominian w tekście zatytułowanym „Chrześcijańskie małżeństwo” (s. 188–197) dokonuje refleksji nad sakramentalnością małżeństwa, odwołując się tu do swego wieloletniego doświadczenia terapeutycznego oraz małżeńskiego. W jego ujęciu sakrament małżeństwa sprawia, iż całe życie męża i żony przeniknięte jest Bożą obecnością. To zaś w powiązaniu z Eucharystią stanowi podstawę codziennej duchowości małżeńskiej, która ma odzwierciedlać obraz Boga w tym świecie.

„Teologiczny wkład żonatych księży” (s. 198–206) to tytuł kolejnego artykułu z cyklu refleksji biograficznych, którego autorem jest Basilio Petrà, włoski teolog moralny, zajmujący się zarówno tradycją wschodnią, jak i zachodnią. Według niego, możliwe jest połączenie życia małżeńskiego z całkowitym oddaniem Kościołowi, czego przykładem są księża prawosławni lub grekokatolicy. Jeśli między tymi dwiema formami miłości (do żony oraz do Kościoła) dochodzi zaś do jakichś konfliktów czy kontrowersji, to wynikają one zasadniczo nie z powodów prawnokanonicznych, lecz z ludzkich ograniczeń oraz słabości.

W następnym tekście pt. „O konieczności wytrwałości” (s. 207–214) angielska teolożka pastoralna Elizabeth Davies zwraca uwagę na ważną w każdym małżeństwie, zwłaszcza podczas kryzysów, zdolność czy nawet konieczność wytrwałości, wytrzymałości (niem. *Durchhaltevermögen*) męża i żony. Ostatecznie muszą oni jednak podjąć w duchu odpowiedzialności trudne zadanie pojednania, dając i przyjmując siebie nawzajem.

Czwarty artykuł zamieszczony w sekcji dotyczącej perspektyw biograficznych, zatytułowany jest „Życie małżeńskie – rewolucyjna droga?” (s. 215–225). Jego autorzy, czyli włosko-amerykańska para małżeńska Elvira Roncalli (filozofka) oraz John Ries (teolog), podejmują tu próbę odpowiedzi na pytanie, jak małżeństwo może być szczerze, uczciwie przeżywane, a więc jak np. pozbyć się niepotrzebnych fasad, czy też jakichś życzeniowych obrazów współmałżonka. Ich zdaniem, związek małżeński pozostaje zawsze dziełem życia, które nie dokonuje się automatycznie, ale wymaga ciągłych przeobrażeń i reorientacji.

Ostatnim tekstem zamieszczonym w tej części recenzowanej publikacji jest artykuł pt. „Małżeństwo i życie rodzinne jako szkoła miłości w ujęciu J.H. Newmana” (s. 226–236). Amerykańska teolożka Donna Orsuto, nawiązując do kazań tego błogosławionego, XIX-wiecznego kardynała z Anglii, podkreśla znaczenie rodziny jako szkoły, w której uczymy się miłości. Biorąc bowiem pod uwagę, jak nieraz różne osobowości żyją razem w jednej rodzinie, pozostaje ona szczególnym miejscem nauki i praktykowania zaufania, przyjaźni oraz miłości bliźniego.

Epilog analizowanej książki pt. „Serce mówi do serca. Refleksje o małżeństwie” stanowi refleksja zmarłego już kardynała Carla Marii Martiniego z Mediolanu, który bardzo pozytywnie wspomina lata swej współpracy z Międzyna-

rodową Akademią Duchowości Małżeńskiej (INTAMS). Jego zdaniem, również ta recenzowana publikacja jest bardzo kompetentną i potrzebną dziś pomocą, która opisuje drogę miłości oraz daru z siebie mężczyzny i kobiety, a poprzez to podkreśla niepodważalne wartości sakramentu małżeństwa (s. 238).

Reasumując, należy zauważyć, iż niniejsza publikacja zbiorowa spełnia zadanie, które postawili sobie założyciele i późniejsi współpracownicy Międzynarodowej Akademii Duchowości Małżeńskiej (INTAMS) z Brukseli. Chodzi mianowicie o pokazanie, co czyni małżonków szczęśliwymi oraz jaki wpływ mają takie udane małżeństwa na środowisko rodzinne, społeczne czy kulturowe. Zadanie to zostało tu opisane z różnych perspektyw, stąd książka ta ma niewątpliwie charakter interdyscyplinarny. Wydaje się, iż czasem autorzy poszczególnych artykułów dokonywali tu powtórzeń już wcześniej wyrażonych przez innych myśli, jednak trudno ustrzec się tego faktu, biorąc pod uwagę tak dużą liczbę tekstów dotyczących generalnie tego samego tematu małżeństwa. Można mieć też pewne zastrzeżenia do redaktorów recenzowanego dzieła, gdy chodzi o umieszczenie niektórych artykułów w poszczególnych sekcjach tematycznych (nie odpowiadały one czasem tematowi danej sekcji, np. antropologicznej czy biograficznej).

Podsumowując, trzeba z całą mocą podkreślić, iż książka zbiorowa, zredagowana przez Aldegonde Brenninkmeijer-Werhahn oraz Klause Demmera, stanowiąca interdyscyplinarną refleksję na temat małżeństwa, może być niewątpliwie rozumiana jako służba Kościołowi. W wielu miejscach autorzy korzystają bowiem z dokumentów Urzędu Nauczycielskiego Kościoła, twórczo je tłumacząc, a nie krytykując czy zwalczając (jak to się, niestety, nieraz zdarza w publikacjach pochodzących z Europy Zachodniej czy USA). Poza tym analizowana publikacja, będąca jedną z wielu inicjatyw Międzynarodowej Akademii Duchowości Małżeńskiej (INTAMS), wydaje się bardzo potrzebną, zwłaszcza w tak bardzo zsekularyzowanym Świecie Zachodnim.

Warto na koniec dodać, iż recenzowana książka doczekała się w ostatnim czasie dwóch przekładów, mianowicie na język angielski (*Close to Our Hearts. Personal Reflections on Marriage*, LIT Verlag, München 2013) oraz włoski (*A cuore aperto. Riflessioni sul significato del matrimonio*, Città Nuova Editrice, Roma 2014). Fakt ten świadczy z całą pewnością o jej dużych walorach naukowych i pastoralnych. Pozostaje na koniec życzyć sobie, aby ta cenna publikacja doczekała się również tłumaczenia polskiego.